

<https://helda.helsinki.fi>

Kapuloita vaalivankkureiden rattaissa : ehdokkaiden ja äänestäjien havainnot vaalihäirinnästä

Wass, Hanna

Oikeusministeriö

2020-10-01

Wass , H , Isotalo , V & Limnell , J 2020 , Kapuloita vaalivankkureiden rattaissa : ehdokkaiden ja äänestäjien havainnot vaalihäirinnästä . julkaisussa E Kestilä-Kekkonen & Å von Schoultz (toim) , Ehdokkaat vaalikentillä : Eduskuntavaalit 2019 . Oikeusministeriön pöytäkirja , Selvityksiä ja ohjeita , Nro 2020:16 , Oikeusministeriö , Helsinki
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-890-5> >

<http://hdl.handle.net/10138/321740>

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

4 Ehdokkaiden ja äänestäjien havainnot vaalihäirinnästä

Hanna Wass, Veikko Isotalo ja Jarno Limnéll

Johdanto⁴

Vuoden 2019 eduskuntavaaleja leimasi jännitteinen tunnelma ja monenlaisen vaalihäirinnän uhka. Muutama viikko ennen varsinaista vaalipäivää ilmeni myös suoranaista poliittikkoihin kohdistunutta väkivaltaa, mikä on ollut Suomen oloissa harvinaista. Puolueiden puheenjohtajat vetosivat tämän jälkeen kannattajiinsa muistuttamalla, että demokradiassa vaalit ratkaistaan äänestyskopissa eikä kadulla nujakoimalla. Vakavimmillaan vaalihäirintä voi heikentää yhtäältä luottamusta poliittiseen järjestelmän toimivuuteen ja toisaalta halua osallistua vaaleihin niin äänestäjinä, ehdokkaina kuin kampanja-aktiiveina. Tämä puolestaan nakertaa koko liberaalin demokratian kannatuspohjaa ja hyväksyttävyyttä hallintojärjestelmänä.

Poliittista väkivaltaa on esiintynyt läpi historian etenkin yhteiskunnallisten ja poliittisten murroskausien aikana (ks. Malkki ja Sallamaa 2018), mutta vaalihäirintä on laadullisesti uudempi ilmiö. Määritelmällisesti vaalihäirintä on ei-kineettistä eli rauhanomaisia keinoja hyödyntävää toimintaa (Lehto ja Limnéll 2017), jonka tavoitteena on aiheuttaa systemaattista kohinaa, hälyä ja hämmennystä vaalikampanjan eri vaiheissa. Vaalihäirinnälle on ominaista hybridimäisyys, mikä näkyy niin motiivien, toimijoiden, kohteiden kuin keinojenkin moninaisuutena (Mikkola ym. 2018). Valtioilla on usein eniten resursseja käytettävissään vaalien häirintään (Mohan ja Wall 2019), mutta myös ei-valtiolliset toimijat, kuten

4 Artikkelin on laadittu osana Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamaa "Kansalaisuuden kuilut ja kuplat (BIBU)"-tutkimushanketta (hanke nro 312710).

ääriliikkeet ja yksittäiset ihmiset, voivat tarkoituksellisesti pyrkiä toimillaan synnyttämään sekaannusta ja epäluottamusta paitsi vaaleja myös laajemmin yhteiskuntaa kohtaan. Ei myöskään ole poissuljettua, että vaalien tulokseen pettynyt ehdokas syyttäisi vaaleja epärehellisesti toteutetuiksi tai pyrkisi esittämään tekaistuja tuloksia ennen lopullisen vaalituloksen julkistamista.

Vaalihäirinnän kohteina voivat olla vaalitietojärjestelmien ohella puolueet, ehdokkaat, perinteinen ja sosiaalinen media sekä äänestäjät. Ehdokkaita saatetaan esimerkiksi pyrkiä eri tavoin mustamaalaamaan tai suosimaan toisten kustannuksella. Nykytekniikalla väärennettyjen videoiden, äänitallenteiden ja dokumenttien tekeminen ja levittäminen on suhteellisen yksinkertaista. Tietomurrot puolueiden tai ehdokkaiden sähköisiin tietoihin ja sähköposteihin sekä erilaiset kiusalliset tietovuodot ovat helpostikin toteutettavissa. Ehdokkaita voidaan myös painostaa tai kiristää joko suoraan tai välillisesti. Tarkoituksellinen eripurin ja jakolinjojen kärjistäminen erityisesti sosiaalisen median keskusteluissa kasvattaa epäluuloa yksittäisiä ehdokkaita tai ylipäänsä vaalien mielekkyyttä kohtaan (ks. esim. Fernquist ym. 2018).

Tarkastelemme tässä luvussa vaalihäirintää ehdokkaiden näkökulmasta heidän omien havaintojensa ja kokemustensa kautta. Näitä on mitattu erityisesti tähän tarkoitukseen suunnitellulla kysymyssarjalla, jossa vastaajia pyydettiin kertomaan yhteensä yhdeksän häirintämuodon kohdalla, ovatko he huomanneet niitä esiintyneen vuoden 2019 eduskuntavaalien yhteydessä, ja pitävätkö he niiden esiintymistä todennäköisenä Suomen tulevissa vaaleissa. Lisäksi tutkimme sitä, missä määrin ehdokkaat ovat kokeneet olonsa turvalliseksi vaalikamppailun aikana. Analyysin keskeinen näkökulma nivoutuu kysymykseen poliittisesta yhdenvertaisuudesta. Kohdistuuko tietyn tyyppisiin ehdokkaisiin muita enemmän häirintää, mikä näkyy myös yleisempinä havaintoina vaalihäirinnän esiintymisestä? Myös käytössä olevien resursseilla on mahdollisesti yhteys havaintoihin vaalihäirinnästä: mitä enemmän ehdokas kampanjoi ja on esillä eri yhteyksissä, sitä todennäköisemmin hän tulee törmänneeksi vaalihäirinnän eri muotoihin. Analyysin toisessa osassa ehdokkaiden vastauksia verrataan äänestäjien näkemyksiin, joita on tiedusteltu vastaavalla kysymyssarjalla vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen kyselyaineistossa (ks. Borg ym. toim. 2020).

Puolueisiin ja ehdokkaisiin kohdistuva häirintä vaalikampanjan eri vaiheissa

Tarkasteltaessa vaalihäirinnän hybridimäistä olemusta erityisesti puolueiden ja ehdokkaiden näkökulmasta, nousee esiin kolme keskeistä ulottuvuutta: 1) maineenhallinta, 2) kampanjoinnin turvallisuus digitaalisessa toimintaympäristössä ja 3) ääntenlaskennan ja vaalituloksen luotettavuus. Vaikka nämä kolme ulottuvuutta eroavat toisistaan

keinovalikoimansa ja vaikutusmekanismiensa osalta, niistä on löydettävissä yhteisiä nimitäjiä, jotka auttavat myös määrittelemään vaalihäirinnän ominaispiirteitä. Ensinnäkin vaalihäirinnässä irrottaudutaan demokratian pelisääntöjen noudattamisesta. Poliittisen kamppailun luonteeseen kuuluu, että puolueet, ehdokkaat ja erilaiset organisaatiot pyrkivät vakuuttamaan äänestäjät omien ohjelmiensa paremmuudesta, esittämään kanssakilpailijoiden viestit mahdollisimman epäsuotuisassa kehityksessä, saamaan näkyvyyttä tiedotusvälineissä sekä hyödyntämään monin tavoin markkinoinnin ja vaikuttajaviestinnän tarjoamia mahdollisuuksia. Yleisesti tunnustetun periaatteen mukaisesti ehdokkaiden välinen kilpailu ei kuitenkaan saa vaarantaa vaalien koskemattomuuden keskeisiä kriteereitä, joihin sisältyy tasapuolinen oikeus kampanjoida ilman häirinnän tai väkivallan uhkaa, ja ehdokkaiden velvollisuus tarjota äänestäjille paikkansapitävää tietoa äänestyspäätöstensä tueksi (Norris 2014). Toiseksi vaalihäirinnälle on ominaista tarkoituksellisuus: häirinnän kohteelle aiheutunut haitta ei johdu vahingosta tai teknisistä ongelmista vaan taustalla on tietoinen pyrkimys vahingontekoon.

Ulottuvuuksista ensimmäinen eli maineenhallinta kattaa ehdokkaiden suhteet niin äänestäjiin, kanssakilpailijoihin, erilaisiin taustaorganisaatioihin kuin laajemmin julkisuteen. Ehdokkaan tai puolueen maineenhallinta on yhä vaikeampaa nykyisessä hybridissä mediamaisemassa, jossa perinteisen median tuottama materiaali sekoittuu verkkojulkisuudessa sosiaalisen median sisältöihin (ks. Laaksonen 2017). Hybridissä toimintaympäristössä puolueen tai ehdokkaan maine on lisääntyvässä määrin riippuvainen eri sidosryhmien siitä kertomista tarinoista. Maine on näin ollen suhteellista: ehdokkaalla, puolueella tai politiikalla ylipäänsä ei ole vain yhtä yleisesti hyväksyttyä mainetta vaan se näyttäytyy kullekin taustayhteiselle omanlaisenaan. Vaalihäirintä voi tällöin olla pelkästään psykologista vaikuttamista ihmisten mielikuviiin (ks. Evans ja Nathanael 2004). Esimerkiksi huhut ja epäilyt vaalirahoituksessa ilmenneistä epäselvyyksistä voivat voimistuessaan vaikuttaa vakavastikin arvioihin ehdokkaan luotettavuudesta ilman, että objektiivisesti mitään on muuttunut. Keskeistä on käsitys siitä, että jotakin hämäräperäistä on tapahtunut, mitä kautta nähdään millainen ehdokas ”todellisuudessa” on. Nykyteknologian mahdollistamat ääni- ja videomanipulaatiot ovat tässä erityisen voimakas, vastaanottajan useisiin aisteihin samanaikaisesti vetoava väline, mistä on nähty esimerkkejä Suomessakin. Näistä ehkä tunnetuin on marraskuussa 2019 sisäministeri Maria Ohisalon ja Perussuomalaisten puheenjohtaja Jussi Halla-ahon keskustelusta levinnyt muokattu video, jossa Ohisalon vastaukseksi leikattiin eri vastaus kuin jonka hän antoi Halla-ahon alun esittämään kysymykseen.

Toinen ulottuvuus, kampanjoinnin turvallisuus digitaalisessa toimintaympäristössä, on noussut keskeiseen rooliin vaalihäirinnässä sitä mukaa kun yhteydenpito potentiaaliin äänestäjiin on siirtynyt yhä enemmän verkkoon (ks. luku 3 tässä teoksessa). Digitaalinen toimintaympäristö tarjoaa aivan uudentyyppisiä mahdollisuuksia vaalihäirinnälle. Maineenhallinnan horjuttamiseen tähtäävän informaatiovaikuttamisen ohella ehdokkaat ja

puolueet ovat alttiita erilaisille tietomurroille ja tietovuodoille. Puolueet ja kampanjaorganisaatiot keräävät itse tai ostavat potentiaalisista äänestäjistä yksityiskohtaista informaatiota, jota hyödynnetään kampanjoinnin mikrokohdentamisessa (Hersh 2015). Myös suuret teknologiayritykset, kuten Apple, Facebook ja Google, keräävät ja analysoivat käyttäjiensä tietoja, mitä kautta ne kykenevät mahdollisesti hyvinkin tarkasti ennakoimaan äänestäjien käyttäytymistä. Äänestäjistä kerätyt tiedot ovat puolestaan otollisia tehostamaan tietomurtojen vaikuttavuutta. Esimerkiksi Ranskan presidentinvaalien yhteydessä tapahtuneen tietovuodon vaikuttavuutta pyrittiin vahvistamaan automaattisesti toimivien sosiaalisen median tilien kautta ja siten vaikuttamaan niin tiedon leviämiseen kuin epävarmuuden lisääntymiseen (Vilmer 2019). Ajallisesti nämä tietovuodot tapahtuivat juuri ennen vaalirauhan alkamista, jottei niitä julkisesti juuri ehdittäisi kommentoida ja kumota.

Kolmas ulottuvuus, luottamus äänestämisen ja ääntenlaskennan rehellisyyteen, on kriittinen tekijä koko vaali-instituution hyväksyttävyyden kannalta. Äänestyspaikkojen läheisyydestä löytyvät äänestysliput, vaalisalaisuuden periaatteen murentaminen, äänestyspaikoista kertovien verkkosivujen kaataminen, väitteet kadonneista tai ylimääräisistä äänistä tai syytökset vaalivirkailijoiden virheellisestä toiminnasta heittävät vaalikampanjan ja varsinaisen vaalituloksen päälle epäilyksen varjon. Tästä paljon huomiota saanut esimerkki on Yhdysvaltojen vuoden 2016 presidentinvaalit, joissa republikaanien ehdokas Donald Trump esitti jälkikäteen väitteitä ääntenlaskennassa tapahtuneesta vilpistä (Cottrell ym. 2018). Trumpin syytökset ovat saaneet myös vastakaikua äänestäjissä: lähes viidesosa amerikkalaisista on nykyisin vahvasti sitä mieltä, että vaalituloksia peukaloidaan (Pew Research Center 2018). Tämänkaltaisessa toimintamallissa näkyy selvästi se, että vaalituloksen kunnioittaminen on ehdollista sille, miten mieluisa se on itselle, jolloin on kyseessä selkeä irrottautuminen ”kansaa on puhunut ja pulinat pois”-periaatteesta.

Vaalihäirintäkokemusten mittaaminen

Vuoden 2019 eduskuntavaalien ehdokkaille tehdyssä kyselyssä esitettiin seuraava lista eri vaalihäirinnän muodosta: 1) virheellisen informaation levittäminen, 2) verkkosivujen ja/ tai sosiaalisen median tilien häirintä, 3) vaikuttaminen poliittisiin näkemyksiin ja eripurannan synnyttäminen verkkokeskusteluihin esimerkiksi väärennetyillä sosiaalisen median tileillä, 4) tietomurrot ja erilaiset tietovuodot (esim. sähköpostiin), 5) ehdokkaisiin kohdistetut mustamaalauskampanjat, 6) valekannatusmittausten julkaiseminen, 7) ääni- ja videomanipulaatiot, virheellisten asiakirjojen levittäminen, 8) äänestystuloksen luottavuuden kyseenalaistaminen ja 9) vaalituloksen manipuloiminen tai vaalisalaisuuden laajamittainen murtaminen. Vaihtoehdot valittiin sen mukaan, mitä Suomessa ja/ tai muualla maailmassa on jo havaittu tapahtuneen sekä mihin Suomessa viranomaiset kiinnittivät vaalihäirinnän ennakoinnissa erityistä huomiota esimerkiksi koulutustilaisuuksissaan puolueille.

Kunakin häirintämuodon kohdalla tiedusteltiin erikseen, oliko vastaaja havainnut sellaista esiintyneen vuoden 2019 eduskuntavaalien yhteydessä ja pitäisikö sen esiintymistä mahdollista Suomen tulevissa vaaleissa. Molempiin kysymyksiin saattoi vastata kyllä tai ei. Sekä jo tehdyt havainnot että arviot häirinnän esiintymisen todennäköisyydestä tulevaisuudessa muodostavat yhdessä vaalihäirintätietoisuus-summamuuttujan, joka saa arvoja välillä 0–18 (0=ei kokemuksia vaalihäirinnästä eikä pidä sen esiintymistä todennäköisenä, 18=runsaasti kokemuksia vaalihäirinnän eri muodoista ja pitää niitä todennäköisinä tulevaisuudessa). Lisäksi olemme tarkastelleet toisena selitettävänä muuttujana ehdokkaiden vastauksia kysymykseen *“Vaalikampanjaa tehdessään moni kokee olonsa turvalliseksi, mutta osa on huolestunut kampanjointiin liittyvistä henkilökohtaisista riskeistä. Mihin sijoittaisit itsesi asteikolla 0–10”* (0=täysin turvalliseksi, 10=täysin turvattomaksi). Vastauksia on painotettu vastaamaan eri puolueiden ehdokkaiden todellista jakaumaa kuten muissakin tämän tutkimuksen luvuissa.

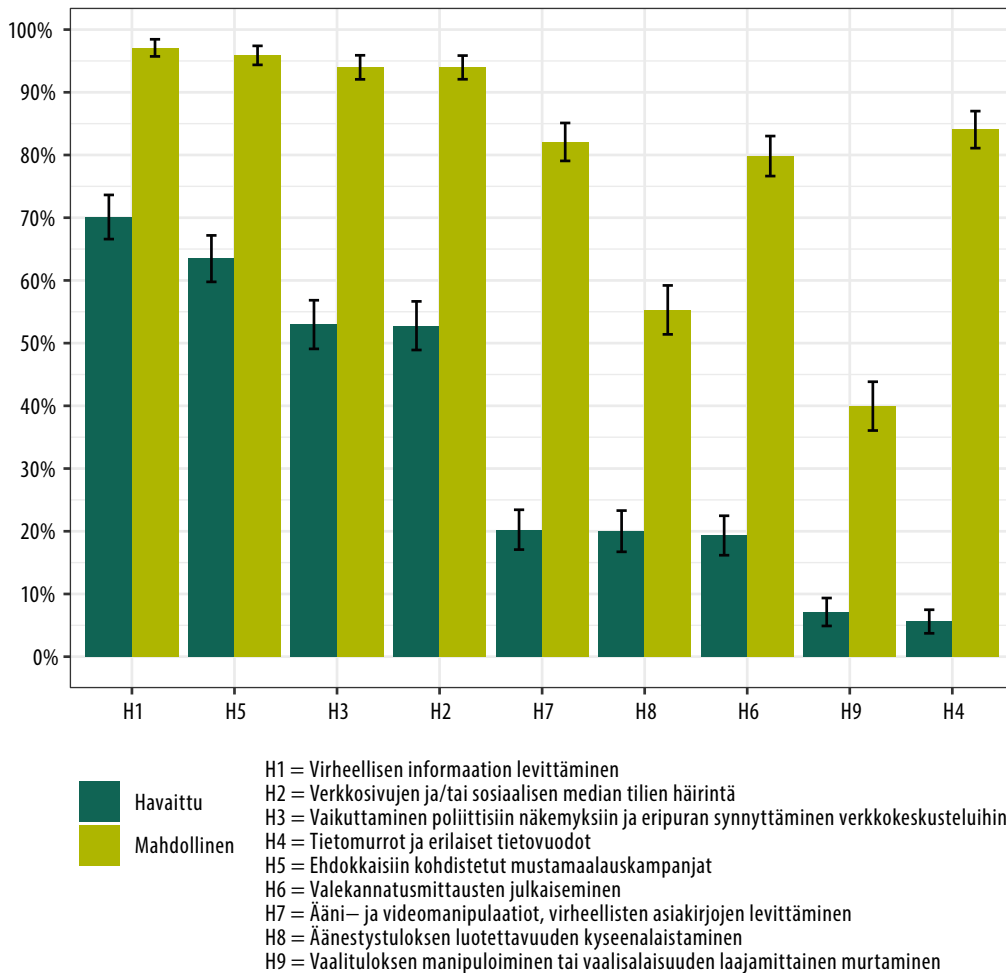
Empiirisen analyysin ensimmäisessä osassa tarkastelemme vaalihäirintätietoisuutta ja turvallisuuden kokemuksia suhteessa ehdokkaan sukupuoleen, ikään, koulutukseen, kampanjabudjettiin sekä puolueesta. Lisäksi selittäviin muuttujiin on sisällytetty ehdokkaan kokemus hänen ehdokkaaksi asettumisen vastustamisesta oman puolueen taholta ja ehdokkaan näkemys omasta kampanjointiaktiivisuudestaan Twitterissä. Tavoitteena on yhtäältä tarkastella sitä, onko tietyytyypisillä ehdokkailla muita enemmän havaintoja vaalihäirinnästä, ja toisaalta myös käytössä olevien niin taloudellisten, sosiaalisten kuin viestinnällisten resurssien yhteyttä häirinnän huomaamiseen. Jälkimmäinen pohjautuu oletukselle siitä, että runsas kampanjointi ja esilläolo niin fyysisessä kuin digitaalisessakin kampanjaympäristössä lisää todennäköisyyttä kohdata eri tyyppisiä häirintämuotoja. Sama vaikutus on oletettavissa sillä, katsooko ehdokas saavansa puolueeltaan tukea vai kuuluvansa ehdokkaana pikemminkin marginaaliin myös oman puolueensa joukossa. Analyysin toisessa osiossa vertaillaan ehdokkaiden ja äänestäjien havaintoja keskenään. Onko vaalihäirintätietoisuus ylipäänsä korkeampaa ehdokkaiden kuin valitsijoiden keskuudessa ja mitä tästä voidaan päätellä?

Tulokset

Yleisesti ottaen suomalaisten kansanedustajaehdokkaiden vaalihäirintätietoisuus vaikuttaa olevan varsin korkealla tasolla. Kuviosta 4.1 nähdään, että ehdokkailla on havaintoja kaikista kyselyssä mukana olleista yhdeksästä eri häirintämuodoista, joista osa on erittäin vakavia niin ehdokkaan itsensä kuin koko edustuksellisen järjestelmän yleisen toimivuuden kannalta. Kokemukset disinformaation eli virheellisen tiedon levittämisestä, ehdokkaihin kohdistuvista mustamaalauskampanjoista, tarkoituksellisen eripurin synnyttämisestä verkkokeskusteluihin ja verkkosivujen ja sosiaalisen median tilien häirinnästä ovat

kaikista yleisimpiä: valtaosa ehdokkaista kertoo havainneensa vastaavaa tapahtuneen. Sen sijaan luottamus audiovisuaalisen materiaalin autenttisuuteen, kannatusmittauksiin, äänten laskentaan ja vaalisalaisuuden säilymiseen on selvästi korkeammalla tasolla. Kuitenkin selvä enemmistö ehdokkaista pitää kaikkia eri häirintämuotoja todennäköisinä tulevilla vaaleilla lukuun ottamatta vaalituloksen manipulointia ja vaalisalaisuuden laajamittaista murttamista, joka sekin saa maininnan 40 prosentilta ehdokkaista.

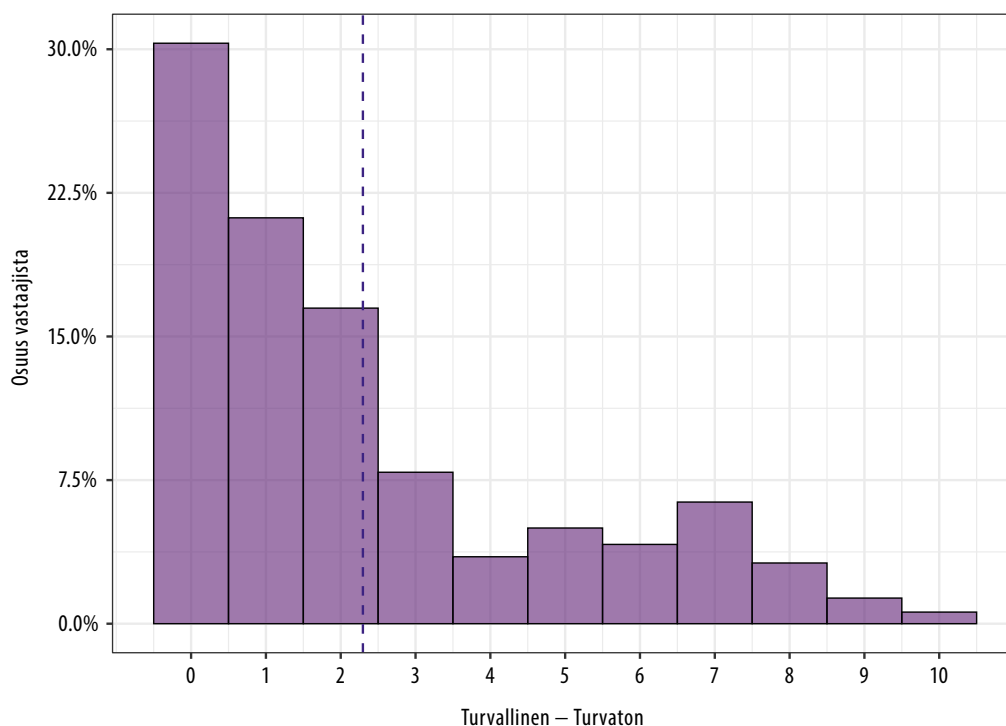
Kuvio 4.1 Havainnot eri vaalihäirintämuotojen esiintymisestä vuoden 2019 eduskuntavaaleista ja näkemykset niiden esiintymisen todennäköisyydestä Suomen tulevilla vaaleilla (%).

Selite: Jana kunkin pylvään ala- ja yläpuolella osoittaa 95 prosentin luottamusvälin eli alueen, jolla otoksen osoittama arvo sijaitsee perusjoukossa eli kaikkien ehdokkaiden keskuudessa 95 prosentin todennäköisyydellä.

Kuviossa 4.2 on esitetty ehdokkaiden näkemykset omasta turvallisuudestaan vaalikampanjoinnin aikana. Kiinnostavasti henkilökohtaisella tasolla häirinnästä ollaan vähemmän huolissaan kuin arvioitaessa sitä laajempänä yhteiskunnallisena epäkohtana. Lähes kolmannes ehdokkaista kertoi tunteneensa olonsa täysin turvalliseksi ja vahvoja turvattomuuden kokemuksia oli vain aivan muutamilla. Näin kuvioiden 4.1 ja 4.2 tuloksista piirtyy yhtäältä kiinnostava erottelu jo havaitun ja tulevaisuudessa todennäköisenä pidetyn vaalihäirinnän välillä ja toisaalta kansalaisyhteiskunnan itsensä aiheuttaman ja vaaliviranomaisten tai valtion turvallisuuskoneiston valmistautumattomuudesta juontuvan häirinnän välillä. Tämä nostaa esiin kysymyksen siitä, ovatko vaalihäirintätietoisuus ja turvallisuusuhkien kokeminen jakautuneet tasaisesti erilaisten ehdokkaiden kesken vai voidaanko niissä havaita systemaattisia eroja, mikä on keskeinen seikka yhdenvertaisen poliittisen edustuksen näkökulmasta. Tämän tarkastelemiseksi sovitettiin erikseen kummallekin selitettävälle muuttujalle hierarkinen lineaarinen regressiomalli (ns. monitasomalli), jonka ensimmäisen tason muodostavat ehdokkaiden taustatekijät (sukupuoli, ikä, koulutus, kampanjabudjetti, havaittu vastustus ehdokkaaksi asettumisessa sekä Twitter-kampanjointi) ja toisen tason ehdokkaan puolue. Analyysin tulokset on raportoitu kuvioissa 4.3 ja 4.4.

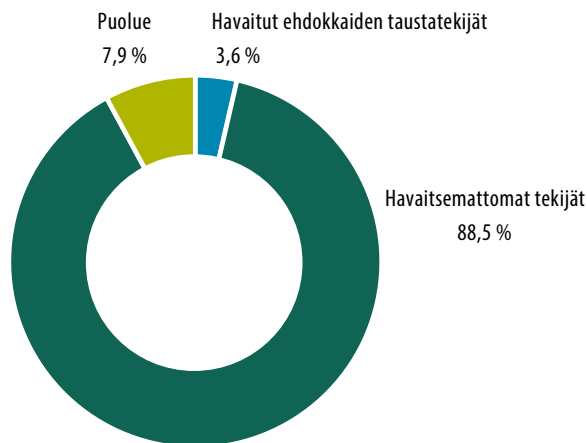
Kuvio 4.2 Ehdokkaiden vastausjakauma omasta turvallisuudesta vaalikampanjan aikana

Selite: Ehdokkaiden kokemuksia turvallisuudesta on mitattu kysymyksellä ”Vaalikampanjaa tehdessään moni kokee olonsa turvalliseksi, mutta osa on huolestunut kampanjointiin liittyvistä henkilökohtaisista riskeistä. Mihin sijoittaisit itsesi asteikolla 0–10” (0=täysin turvalliseksi, 10=täysin turvatomaksi). Kaikkien ehdokkaiden keskiarvo on merkitty pystysuorana katkoviivana kohdassa 2,3.

Kuviossa 4.3 on esitetty eri tekijöiden painoarvo vaalihäirintätietoisuuden vaihtelussa eri ehdokkaiden välillä. Ehdokkaiden taustaominaisuuksilla ei näyttäisi olevan juurikaan merkitystä vaan ne selittävät vain alle neljä prosenttia vaalihäirintätietoisuuden eroista. Tarkastelussa mukana olleista tekijöistä (sukupuoli, ikä, koulutus, kampanjabudjetti, havaittu vastustus ehdokkaaksi asettumisessa ja Twitter-kampanjointi) ainoastaan iällä ja Twitter-aktiivisuudella on tilastollisesti merkitsevä yhteys vaalihäirintätietoisuuteen: nuorempien ja Twitteriä kampanjoinnissaan ehdokkaiden tietoisuus on korkeampaa. Ehdokkaan edustaman puolueen merkitys on yksilötason tekijöihin verrattuna kaksinkertainen, mutta sekin selittää vain kahdeksan prosenttia häirintätietoisuuden eroista eri ehdokkaiden välillä. Valtaosa (89 %) vaihtelusta johtuu tekijöistä, joita ei analyysissa mukana olevilla muuttujilla kyetä mittaamaan. Tämän voi tulkita kertovan ennen kaikkea siitä, että vaalihäirintätietoisuus on siinä määrin yleistä ehdokkaiden keskuudessa, että on vaikea osoittaa joitakin yksittäisiä tekijöitä, jotka aiheuttaisivat systemaattista eriytymistä sitä koskevissa näkemyksissä. Havainto on myös erityisen tärkeä poliittisen yhdenvertaisuuden näkökulmasta: vaalihäirintä ei ilmiönä kohdistu ainoastaan tiettyyn joukkoon ehdokkaista vaan kyseessä on laajamittainen rakenteellinen ongelma.

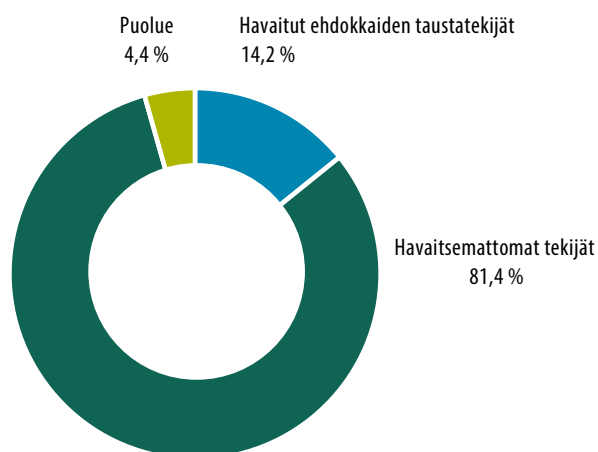
Kuvio 4.3 Eri tekijöiden merkitys ehdokkaiden vaalihäirintätietoisuuden selittäjänä (%).

Selite: Vaalihäirintätietoisuus on summamuuttuja ehdokkaiden arvioista yhdeksän eri häirintämuodon esiintymisestä vuoden 2019 eduskuntavaaleissa ja todennäköisestä esiintymisestä Suomen tulevaisuudessa vaaleissa. Muuttuja saa arvoja välillä 0–18 (0=matala vaalihäirintätietoisuus, 18=korkea vaalihäirintätietoisuus). Kuvio perustuu lineaariseen monitasomalliin, jonka ensimmäisen tason muodostavat ehdokkaiden taustatekijät (sukupuoli, ikä, koulutus, kampanjabudjetti, havaittu vastustus ehdokkaaksi asettumisessa sekä Twitter-kampanjointi) ja toisen tason ehdokkaan puolue. Kuviossa osoitetut prosenttiluvut kertovat osuuden, jonka kumpikin taso erikseen selittää vaalihäirinnän vaihtelusta ehdokkaiden välillä.

Myös turvattomuuskokemusten osalta yli 80 prosenttia vaihtelusta selittyy havaitsemattomilla tekijöillä, mutta yksilöön liittyvien tekijöiden osuus on nelinkertainen verrattuna vaalihäirintätietoisuuteen ja vastaavasti puolueen taas puolet pienempi (kuvio 4.4). Tämä viittaa siihen, että ehdokkaan henkilökohtaista turvallisuutta uhkaava häirintä kohdistuu tietystyyppisille ehdokkaille, mikä on erittäin huolestuttavaa vaalirauhan ja tasapuolisen kampanjoinnin edellytysten näkökulmasta. Turvattomuudesta raportoineiden ehdokkaiden pieni lukumäärä (ks. kuvio 4.2) ei anna mahdollisuutta tarkastella asiaa yksityiskohtaisemmin vastaajien anonymiteetin säilyttämisen vuoksi. Kyseessä on kuitenkin ilmiö, jota on syytä ehdottomasti tarkastella laajemmin esimerkiksi laadullisten haastattelujen pohjalta.

Kuvio 4.4 Eri tekijöiden merkitys ehdokkaiden turvallisuuksokemusten selittäjänä (%).

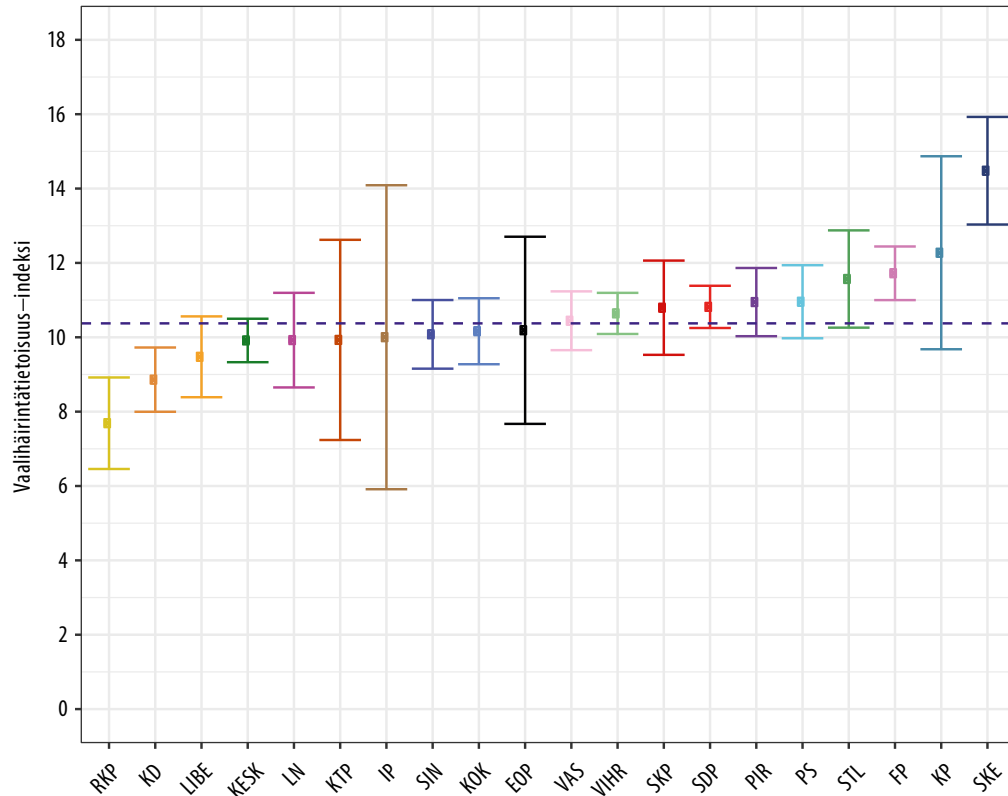

Selite: Ehdokkaiden kokemuksia turvallisuudesta on mitattu kysymyksellä *”Vaalikampanjaa tehdessään moni kokee olonsa turvalliseksi, mutta osa on huolestunut kampanjointiin liittyvistä henkilökohtaisista riskeistä. Mihin sijoittaisit itsesi asteikolla 0–10”* (0=täysin turvalliseksi, 10=täysin turvattomaksi). Kuvio perustuu lineaariseen monitasomalliin, jonka ensimmäisen tason muodostavat ehdokkaiden taustatekijät (sukupuoli, ikä, koulutus, kampanjabudjetti, havaittu vastustus ehdokkaaksi asettumisessa sekä Twitter-kampanjointi) ja toisen tason ehdokkaan puolue. Kuviossa osoitetut prosenttiluvut kertovat osuuden, jonka kumpikin taso erikseen selittää vaalihäirinnän vaihtelusta ehdokkaiden välillä.

Ottaen huomioon, että puolue näyttää kuitenkin jossain määrin selittävän osan ehdokkaiden vaalihäirintätietoisuuden ja turvattomuuden kokemusten eroista, sen merkitystä on kiinnostavaa tarkastella tarkemmin. Kuviossa 4.5 nähdään, että vaalihäirintätietoisuuden keskiarvo kaikkien ehdokkaiden keskuudessa on hivenen yli 10 asteikolla 0–18. Tässä on kuitenkin huomattavaa vaihtelua eri puolueiden välillä. RKP:n ja Kristillisdemokraattien

ehdokkaat sijoittuvat selvästi alle keskiarvon, kun vastaavasti Suomen kansa ensin ja Feministinen puolue ovat selvästi sen yläpuolella. Yleisesti ottaen vaikuttaisi siltä, että pienpuolueet ovat suuria puolueita herkempiä havaitsemaan häirintää tai pitämään sitä mahdollisena. Tämä on huolestuttava havainto edustuksellisuuden toteutumisen näkökulmasta, sillä pienpuolueiden voi olla hankala tavoittaa potentiaalisia äänestäjiä, mikäli heidän kampanjointiinsa kohdistuu muita enemmän häirintää. Toisaalta tältä osin on hyvä pitää mielessä, että vastauksista ei voida suoraan päätellä, ovatko ehdokkaat lähestyneet vaalihäirintää pääosin omien henkilökohtaisten kokemustensa vai yleisemmin tehtyjen havaintojen perusteella.

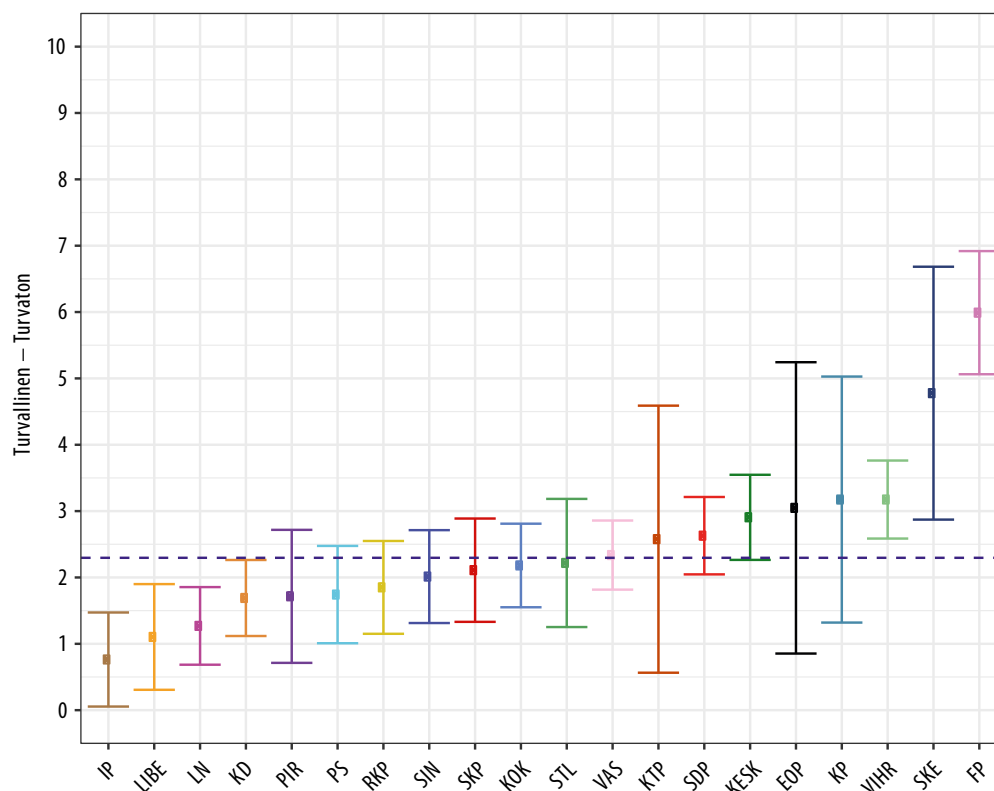
Kuvio 4.5 Vaalihäirintätietoisuus puoluekannan mukaan.

Selite: Vaalihäirintätietoisuus on summamuuttuja ehdokkaiden arvioista yhdeksän eri häirintämuodon esiintymisestä vuoden 2019 eduskuntavaaleissa ja mahdollisesta esiintymisestä tulevilla Suomen vaaleissa. Muuttuja saa arvoja välillä 0–18. Jana kunkin keskiarvopisteen ala- ja yläpuolella osoittaa 95 prosentin luottamusvälin eli alueen, jolla otoksen osoittama arvo sijaitsee perusjoukossa eli eri puolueiden ehdokkaiden keskuudessa 95 prosentin todennäköisyydellä.

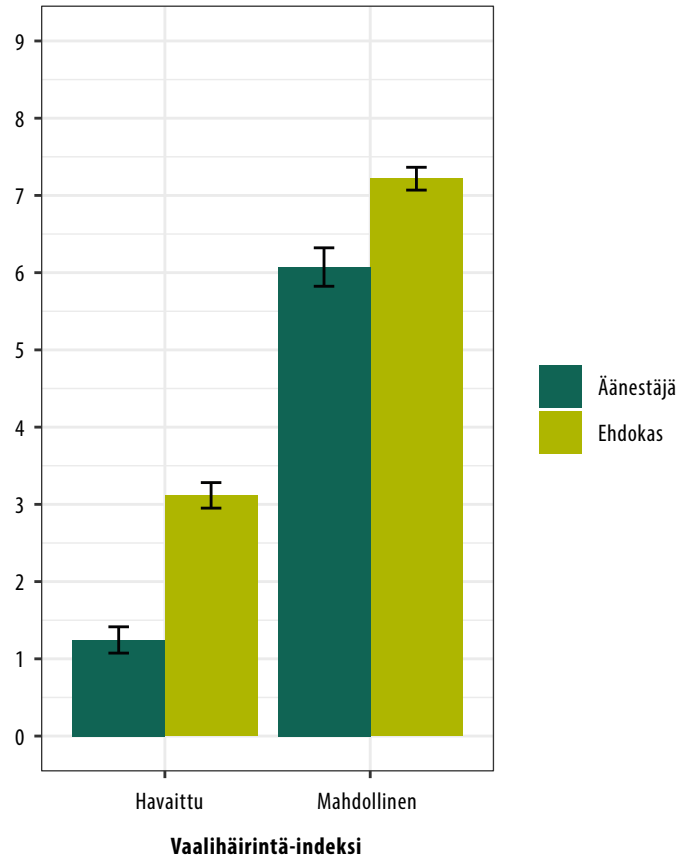
Kuviossa 4.6 on esitetty vastaava puoluekohtainen tarkastelu turvallisuuskokemusten osalta. Vaikka ehdokkaat pääosin tunsivat olonsa hyvin turvalliseksi kampanjoidessaan, tässä oli myös selviä puoluekohtaisia eroja. Siinä missä Itsenäisyyspuolueen, Liberaalipuolueen ja Liike Nyt:in ehdokkaat kokivat olonsa turvallisemmaksi kuin ehdokkaat keskimäärin, Feministisen puolueen, SKE:n ja Vihreiden ehdokkaat kokivat olonsa turvattommaksi. Suurin osan puolueista ei kuitenkaan poikkea keskiarvoltaan kaikkien ehdokkaiden keskiarvosta. Tämä korostaa jo kuviossa 4.4 esiin tullutta havaintoa: turvattomuuden tunteen taustalla näyttää olevan enemmän yksilötason tekijöitä kuin pelkkä puolueen vaikutus.

Kuvio 4.6 Turvattomuuden tunne vaalikampanjaa tehdessä puoluekannan mukaan.

Selite: Ehdokkaiden kokemuksia turvallisuudesta on mitattu kysymyksellä "Vaalikampanjaa tehdessään moni kokee olonsa turvalliseksi, mutta osa on huolestunut kampanjointiin liittyvistä henkilökohtaisista riskeistä. Mihin sijoittaisit itsesi asteikolla 0–10" (0=täysin turvallisesti, 10=täysin turvattomaksi). Jana kunkin keskiarvopisteen ala- ja yläpuolella osoittaa 95 prosentin luottamusvälin eli alueen, jolla otoksen osoittama arvo sijaitsee perusjoukossa eli eri puolueiden ehdokkaiden keskuudessa 95 prosentin todennäköisyydellä

Kuvio 4.7 Ehdokkaiden ja äänestäjien havainnot vaalihäirinnän esiintymisestä vuoden 2019 eduskuntavaaleista ja näkemykset sen esiintymisen mahdollisuudesta tulevilla eduskuntavaaleilla (%).

Selite: havaittu vaalihäirintä on summamuuttuja ehdokkaiden arvioista yhdeksän eri häirintämuodon esiintymisestä vuoden 2019 eduskuntavaaleissa. Mahdollinen vaalihäirintä on summamuuttuja ehdokkaiden arvioista yhdeksän eri häirintämuodon todennäköisestä esiintymisestä tulevilla Suomen vaaleilla. Kumpikin muuttuja saa arvoja välillä 0–9. Jana kunkin pylvään ala- ja yläpuolella osoittaa 95 prosentin luottamusvälin eli alueen, jolla otoksen osoittama arvo sijaitsee perusjoukossa eli äänestäjien ja eri puolueiden ehdokkaiden keskuudessa 95 prosentin todennäköisyydellä.

Kuviossa 4.7 on tarkasteltu vielä ehdokkaiden vaalihäirintäkokemuksia ja arvioita vaalihäirinnän mahdollisuudesta tulevilla vaaleilla. Ehdokkaiden näkemykset sekä havaitusta että mahdollisesta häirinnästä ovat huomattavasti äänestäjiä korkeammalla. Ryhmien välinen ero on myös tilastollisesti merkitsevä. Ero korostuu etenkin havaitun häirinnän kohdalla, mutta on sen sijaan matalampi häirinnän mahdollisuutta koskeissa arvioissa. Tätä voi pitää rohkaisevana havaintona useastakin eri syystä. Ensinnäkin korkea häirintätietoisuus on keskeinen tekijä vaalihäirinnän ehkäisemisessä, koska mitä tarkemmin erilaiset hybridit häirintämuodot tunnistetaan, sitä paremmin niihin osataan myös varautua. Toiseksi ehdokkaiden ja äänestäjien varsin pitkälle jakama tilannekuva helpottaa

vaalihäirinnän ehkäisemiskeinojen suunnittelua ja toteutusta. Kolmanneksi äänestäjien valvutuneisuus ehkäisee sitä, että eri päätöksentekijät eivät voi tarkemmin jäsentelemättömään vaalihäirinnän uhkaan vedoten esittää erilaisia toimia tai lainsäädäntöä, joilla voisi olla keskeisiä poliittisia oikeuksia ja sitä kautta koko demokratiaa kaventava vaikutus.

Päätelmät

Tässä luvussa on tarkasteltu vaalihäirintää erityisesti ehdokkaiden näkökulmasta. Vaalihäirinnässä on kyse tarkoituksellisesta joko fyysisessä tai digitaalisessa maailmassa tapahtuvasta toiminnasta, joka pyrkii aiheuttamaan sekasortoa ja sekaannusta vaalikamppailun eri vaiheissa, ja siten vähentämään yhtäältä ehdokkaiden halua käydä aktiivista kampanjaa ja toisaalta kansalaisten motivaatiota äänestää. Siten se nakertaa tehokkaasti pohjaa edustukselliselle demokratialle keskeisen vaali-instituution toimivuudelta ja hyväksyttävyydeltä.

Keskeisin havaintomme on, että vaalihäirinnän osalta ehdokkaiden kokemuksissa ja näkemyksissä vallitsee selvä hierarkia tai käännteinen läheisyysperiaate: henkilökohtaisen turvallisuuden tasolla vaalihäirintä nähdään toistaiseksi varsin pienenä uhkana, mutta yleisemmän tason havainnot ovat jo selvästi tavallisempia. Huomattavan korkeisiin lukuihin yllättäen arvioidessa vaalihäirinnän uhkaa tulevaisuudessa. Sekä havaitun että mahdollisena pidetyn häirinnän osalta ehdokkaiden riskitietoisuus on huomattavasti äänestäjiä korkeampaa. Vaalihäirintätietoisuus ei näytä keskittyvän systemaattisesti vain tietyn tyyppisiin ehdokkaisiin, mikä kertoo osaltaan sen yleisyydestä. Sen sijaan kokemuksissa vaalikampanjan aikana koetusta turvattomuudesta yksilötason eroilla oli huomattavasti suurempi vaikutus. Tätä olisikin syytä tutkia jatkossa vielä yksityiskohtaisemmin erottelemalla yhtäältä millaisten häirinnän muotojen kohteeksi ehdokkaat ovat itse joutuneet ja toisaalta mitä he ovat huomanneet yleisesti esiintyvän vaalikampanjan aikana.

Vaalihäirinnän noustua erityisesti viime vuosina vahvasti yhteiskunnallisen keskustelun ja viranomaistoiminnan sekä myös kansainvälisen politiikan agendalle, on vaalihäirintään varautumiseen kiinnitetty läntisessä maailmassa kasvavissa määrin huomiota. Ennakoivasti pyritään arvioimaan vaalihäirinnän uusia vaikutuskeinoja ja samalla kehittämään vaalien turvaamisen toimenpiteitä. Vaalihäirinnän hybridimäisestä luonteesta johtuen se on kuitenkin helposti aina vähintään askeleen edellä, etenkin mikäli vaaleja ja vaalikampanjointia koskevaa lainsäädäntöä uudistetaan lähinnä reaktiona jo havaituille häirintämuodoille.

Vaalihäirinnän viheliäistä luonnetta korostaa kuitenkin myös se seikka, että pyrkimykset suojella edustuksellista demokratiaa saattavat helposti alkaa kaventaa järjestelmän hyväksyttävyyden kannalta keskeisiä kansalaisten poliittisia oikeuksia (ks. Invernizzi

Accetti ja Zuckerman 2017; Malkopoulou ja Norman 2018). Tämä on erityisen suuri riski ehdokkaiden näkökulmasta, sillä erimielisyys ja kiihkeä omien näkemysten puolustaminen ovat olennainen osa vaalikamppailua. Vakavimmillaan vaalihäirinnältä varautuminen voi johtaa turvallistamisstrategian (Buzan ym. 1998) käyttöönottoon, jolloin yhä uusia rajoituksia vaalikampanjointiin perustellaan yhteisesti jaetulla ulkoisella tai sisäisellä uhalla. Tällöin demokraattinen järjestelmä alkaa syödä oikeutustaan sisältäpäin tehden lopulta vaalihäiriköiden työn turhaksi. Lähivuosien kannalta yksi keskeinen kysymys onkin, missä määrin puolueilla ja ehdokkailla on valmiutta laatia yhteisiä pelisääntöjä ja keskinäisesti noudettavia toimintamalleja, jolloin vaalihäirinnältä suojautuminen tapahtuisi pikemmin itsesäätelyn kautta kuin lainsäädännöllisin keinoin.

Lähteet

Borg, Sami, Kestilä-Kekkonen, Elina ja Hanna Wass (toim.): (2020): *Politiikan ilmastonmuutos – Eduskuntavaalitutkimus 2019*. Helsinki: oikeusministeriö.

Buzan, Barry, Wæver, Ole ja Jaap de Wilde (1998): *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, CO: Lynne Rienner.

Evans, David ja Paul Nathanael (2004): Election Security: Perception and Reality. *IEEE Security and Privacy Magazine*, 2(1): 24–31.

Cottrell, David, Herron, Michael C. ja Sean J. Westwood (2018): An Exploration of Donald Trump's Allegations of Massive Voter Fraud in the 2016 General Election. *Electoral Studies*, 51(1): 123–142.

Fernquist, Johan, Kaati, Lisa, Akrami, Nazar, Asplund Cohen, Katie ja Ralph Schroeder (2018): *Botar och det svenska valet. Automatiserade konton, deras budskap och omfattning*. Totalförsvarets forskningsinstitut.

Hersh, Eitan D (2015): *Hacking the Electorate: How Campaigns Perceive Voters*. Cambridge: Cambridge University Press.

Invernizzi Accetti, Carlo ja Ian Zuckerman (2017): What's wrong with Militant Democracy? *Political Studies*, 65(1): 182–199.

Laaksonen, Salla (2017): *Hybrid narratives: Organizational Reputation in the Hybrid Media System*. Publications of the Faculty of Social Sciences. Helsinki: University of Helsinki.

Lehto, Martti ja Jarno Limnéll (2017): Kybersodankäynnin kehityksestä ja tulevaisuudesta. Teoksessa *Tiede ja Ase 75*, 179–212.

Malkki, Leena ja Daniel Sallamaa (2019): Poliittinen väkivalta murrosajan Euroopassa. Teoksessa Juhana Aunesluoma ja Suvi Kansikas (toim.): *Euroopan villit kortit ja mustat joutsenet*. Helsinki: Eduskunta.

Malkopoulou, Anthoula ja Ludwig Norman (2018): Three Models of Democratic Self-Defence: Militant Democracy and Its Alternatives. *Political Studies*, 66(2): 442–458.

Mikkola, Harri Aaltola Mika, Wigell, Mikael Juntunen Tapio ja Vihma Antto (2018): Hybridivaikuttaminen ja demokratian resilienssi. *Ulkoisen häirinnän mahdollisuudet ja torjuntakyky demokratioissa*. FIIA-Raportti 55. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti.

Mohan, Vasu ja Alan Wall (2019): Foreign Electoral Interference: Past, Present, and Future. *Georgetown Journal of International Affairs*, 20: 110–116.

Norris, Pippa (2014): *Why Electoral Integrity Matters?* New York: Cambridge University Press.

Pew Research Center (2018): The Public, the Political System and American Democracy. <https://www.people-press.org/2018/04/26/the-public-the-political-system-and-america-democracy/>, (haettu 28.5.2020).

Vilmer Jean-Baptiste Jeangène (2019): The “Macron Leaks” Operation: A Post-Mortem. Atlantic Council, https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2019/06/The_Macron_Leaks_Operation-A_Post-Mortem.pdf, (haettu 28.5.2020).